

Hittestress aanpakken in en door de wijk

Ervaringen van één jaar Wijk safari Hitte

De Wijk safari Hitte is een initiatief van Klimaatverbond Nederland, LSA Bewoners, Buurkracht en weervrouw Margot Ribberink. Gezamenlijk organiseerden ze in 2021 de eerste vijf wijk safari's: 't Broek in Arnhem (21 april); Zandweerd-Noord in Deventer (28 juni); Bottendaal in Nijmegen (5 juli); Vinkhuizen in Groningen (8 juli); en het Soesterkwartier in Amersfoort (7 september). Dit document is een nabeschouwing van dit eerste jaar. Het evalueert de ervaringen die zijn opgedaan en schetst het vervolg voor andere locaties.

Een kaal, versteend plein zonder enige schaduw, dat bankje bij de kinderspeelplaats dat altijd pal in de zon staat als je er je spelende kind 's middags in de gaten wilt houden, of die appartementen waar na de renovatie alle zonwering is verdwenen. Als je het ze vraagt, weten bewoners ze precies te noemen: de plekken waar het zomers onaangenaam heet kan worden. De Wijk safari Hitte brengt deze inzichten samen. In een 2-uur durende bijeenkomst neemt de safari bewoners (virtueel) mee op ontdekkingstocht in de eigen wijk, om samen met gemeenteambtenaren en andere professionals te kijken hoe het anders kan. Zo levert de wijk safari nieuwe inzichten en contacten op voor de aanpak van hittestress. De drempel tot het nemen van maatregelen wordt hierdoor verkleind en de wijk komt in beweging om hittestress te verminderen.

Ook voor de gemeente biedt de Wijk safari Hitte kansen. Het is wenselijk dat bewoners zelf de urgentie inzien van het nemen van hitteadaptatieve maatregelen in de wijk, zodat zij elkaar en andere wijken kunnen inspireren. Dit sluit aan bij de behoefte van gemeenten aan een grote mate van bewonersparticipatie. Daarnaast kan de wijk safari de kennis van professionals die werkzaam zijn binnen de domeinen gebied – gebouw – gezondheid over de risico's van hitte verrijken en hen meer betrekken bij de aanpak van hitte. Kortom, het tegengaan van hitte middels een wijk safari is een investering in buurtkwaliteit en draagt bij aan buurtparticipatie en kennis over hittestress.

WAAROM EEN WIJSAFARI HITTE?

In 2021 werd Portland, een stad aan de westkust van de Verenigde Staten en ongeveer zo groot als Utrecht, getroffen door een extreme hittegolf. Het kwik liep er op tot wel 46,5°C – maar liefst 5 graden hoger dan het toenmalige lokale hittestrecord. Ondenkenbaar in Nederland? De stad heeft een klimaat dat vergelijkbaar is met dat van ons. In datzelfde jaar werden wij opgeschrikt door ernstige overstromingen in Limburg. Ook die hadden we – in die hevigheid – niet voorspeld.

We weten dat klimaatverandering tot weersextremen leidt, en toch overvallen ze ons. Dat geldt zeker ook voor hitte, want gedurende een groot deel van het jaar zouden velen van ons best wat extra zonuren willen hebben. In Nederland is hitte een onderschat en toch één van de gevaarlijkste klimaatrisico's in Nederland. Bij elke hittegolf verliezen honderden mensen, vooral ouderen, het leven. Vele anderen ondervinden grote last van de hitte. Om de histerisico's te verminderen, zijn er maatregelen nodig, vooral in de volgende drie domeinen: gebied, gebouw, en gezondheid.

Op landelijk en gemeentelijk niveau komen de drie domeinen elkaar nog te weinig tegen om tot een gezamenlijke aanpak van hittestress te komen. Op wijkniveau haken de drie domeinen veel natuurlijker in elkaar, omdat onze gezondheid, woning en de buitenruimte gelijktijdig geraakt worden door een hittegolf. Bovendien zijn de lijntjes tussen de betrokkenen kort omdat het burens en professionals betreft uit de wijk.

Een wijk safari is daarom uitermate geschikt om het hitteprobleem te bespreken. Dicht in de buurt en concreet: hoe, waar en met wie kan de hittestress worden aangepakt?

Ik denk dat een safari goed is voor de relaties in een wijk. Je creëert namelijk een gedeeld verhaal. Het zal nu makkelijker zijn om naar de woningcorporatie of de buurvrouw te gaan, omdat je een gedeeld verhaal hebt. Namelijk hittestress in de buurt.

Buurtbewoner en deelnemer
aan de wijk safari

DE WIJSAFARI HITTE – DE OPZET

De wijk safari zoals uitgevoerd in 2021 duurt 2 uur en heeft de volgende standaard opzet:

Welkom – Kennismakingsrondje en een korte toelichting op het waarom van de bijeenkomst.

Fotopresentatie – Margot loopt digitaal door de foto's van hete plekken in de wijk die door de bewoners van tevoren zijn aangeleverd. De maker van de foto geeft een toelichting en mensen die de situatie herkennen, kunnen hierop ingaan. Zo ontstaat een beeld van het hitteprobleem in de wijk.

Oplossingen – In kleine groepjes discussiëren brainstormen deelnemers over mogelijke oplossingen. Dit kunnen maatregelen zijn die de bewoners zelf kunnen uitvoeren, of oplossingen die aanhaken bij bestaande (gemeentelijke) projecten of ontwikkelingen.

Afsluiting – De deelgroepen delen de oplossingen met elkaar in een plenaire sessie, waarna afspraken over het vervolg worden gemaakt.

Verslag – Alle deelnemers ontvangen een verslag, met daarin de foto's van de wijk safari.

Vervolg bijeenkomst – Enkele weken na afloop van de digitale wijk safari vindt een vervolg bijeenkomst plaats waarin de partijen van de wijk safari gezamenlijk de ideeën die in de wijk safari zijn genoemd, prioriteren en een plan van aanpak maken.

Deelnemers en betrokken partijen

De wijk safari's zijn geïnitieerd en gefaciliteerd door Klimaatverbond Nederland, LSA Bewoners, Buurkracht en weervrouw Margot Ribberink. Dit team brengt een paar belangrijke expertises samen: kennis over hitteadaptatie (Klimaatverbond Nederland), specialisatie op het gebied van bewonersparticipatie (Buurkracht en LSA Bewoners), en ervaring met gespreksleiding van bijeenkomsten op het gebied van weer en klimaat (Margot Ribberink).

Cruciaal voor een goede wijk safari is de aanwezigheid van een sterk, actief bewonerscollectief in de wijk en/of een sleutelfiguur die de wijk safari lokaal wil trekken. Buurkracht of LSA Bewoners leggen hiervoor de eerste contacten en faciliteren de bewonerscollectieven in het promoten van de hittestress safari in de wijk. Daarnaast is een actieve kartrekker binnen de gemeente belangrijk in het betrekken van professionals uit de verschillende domeinen, en voor de opvolging van de wijk safari op de langere termijn.

Idealiter bestaat de wijk safari uit een mix van wijkbewoners (de eerste ring van deelnemers) en lokale professionals die de drie domeinen (gebied, gebouw, gezondheid) vertegenwoordigen (de tweede ring) – al met al een groep van zo'n 15-25 deelnemers. Dit zijn bijvoorbeeld gemeenteambtenaren, zorgprofessionals en werknemers bij woningcorporaties. **In de praktijk blijkt deze mix niet 'vanzelf' tot stand te komen. In geen van de vijf wijk safari's waren de domeinen alle drie vertegenwoordigd (met name de zorg ontbrak). Ook was er soms een disbalans tussen bewoners en professionals. Dit is een belangrijk aandachtspunt voor toekomstige wijk safari's.**

Foto: Karakteristiek wonen in Bottendaal, Nijmegen. Maar hoe houd je het koel?

Digitaal, fysiek, of hybride

De wijksafari's in 2021 waren allen digitale bijeenkomsten. Uit nood geboren vanwege corona, bleek zo'n digitale opzet ook een belangrijk voordeel te hebben. In plaats van gezamenlijk door de wijk te wandelen, brachten de bewoners foto's in die ze van tevoren in hun wijk genomen hadden. Samen online door de foto's lopen bleek een goede manier om het gesprek over hitte in de wijk op gang te brengen. Met de foto's komen de verhalen. Daarbij waren de foto's een goede basis voor het verslag ('een beeld zegt meer dan duizend woorden') dat na de safari met alle deelnemers werd gedeeld.

Zelfs wanneer er geen beperkingen zijn voor een fysieke bijeenkomst, is ons advies de digitale fotopresentatie als onderdeel van de wijksafari te behouden vanwege de kracht van het online delen en bespreken van foto's van *hotspots* in de wijk. De huidige opzet kan eventueel worden aangevuld met een fysieke bijeenkomst in de wijk (hybride opzet).

Wat we hebben bereikt

Alle deelnemers en betrokkenen hebben de Wijksafari Hitte als heel positief ervaren. De bijeenkomsten maakten duidelijk waar de *hotspots*, maar ook waar de mogelijkheden in de buurt zitten. Daarmee hebben de wijksafari's bijgedragen aan de algemene bewustwording dat hitte een probleem is dat je niet moet onderschatten, maar dat je ook goed kan aanpakken, op wijk- en zelfs individueel niveau. Daarnaast hebben de wijksafari's gezorgd voor nieuwe contacten die behulpzaam kunnen zijn bij het uitvoeren van acties voor hitteadaptatie. Dat geldt zowel voor contacten tussen de deelnemende organisaties, als tussen bewoners in de wijk.

De stap van bewustwording en ideeën naar concrete verbetering, blijkt niet altijd makkelijk. Terugblikkend op de vijf safari's van 2021 zien we een wisselend beeld van de mate waarin het is gelukt om binnen alle drie de domeinen tot concrete hittemaatregelen te komen. De meeste oplossingen lagen in de hoek van de vergroening ('gebied'). Logisch, want van vergroeningsactiviteiten kan iedereen zich een voorstelling maken, ze kunnen vaak op individuele schaal of met de wijk worden opgepakt zonder externe afhankelijkheid, en ze vallen binnen bestaande trajecten en initiatieven, zoals het NK Tegelwippen of activiteiten van Stichting Steenbreek.

Wat ik interessant vond is dat de focus in de wijksafari niet alleen op de buitenruimte ligt, maar ook op de hitte in het gebouw zelf, én de relatie met kwetsbare mensen. Met het sociale domein, dus.

Wijksafari deelnemer
van de gemeente

Foto: Ongebruikte pergola in 't Broek in Arnhem: kans voor vergroening!

Ik heb veel nieuwe dingen gezien. Ik vond de wijk eigenlijk al best groen. Maar ik realiseerde me niet dat groen gras voor hitte iets anders is dan bomen. Ik wacht af wat we kunnen gaan doen!

Bewoner tijdens een Wijksafari
Hitte

KORTOM

De Wijksafari Hitte heeft zich bewezen als een concreet en verbindend initiatief voor hitteadaptatie in de wijk, met nog een aantal aandachtspunten om tot concrete resultaten te komen. Lerend van 2021, zijn onze aanbevelingen voor toekomstige wijksafari's:

Selectie van de wijk: Kies een (deels) versteende wijk met veel sociale huurwoningen en voor-hitte-kwetsbare inwoners. Meestal kom je dan uit op een lage SES-wijk. Een actief bewonerscollectief is een voorwaarde.

Werven van deelnemers: Zorg voor een kartrekker in de wijk (een buurtinitiatief of een sleutelfiguur) en een duidelijk aanspreekpunt binnen de gemeente. Start op tijd met het werven van deelnemers. Geef aandacht aan het betrekken van de meer kwetsbare bewoners, het krijgen van een professionele vertegenwoordiging vanuit de drie domeinen (gebied, gebouw, gezondheid). Een goede balans tussen bewoners en professionals is hierbij belangrijk.

Timing: Organiseer de wijksafari bij voorkeur in de (aanloop naar de) zomer, zodat mensen zich een beeld kunnen vormen bij de problematiek, en gemotiveerd zijn om direct in actie te komen. Maar kort na de zomer kan ook, als iedereen de herinnering aan een hitteperiode nog vers in het geheugen heeft.

Vorm: Kies voor volledig digitaal of hybride vorm om een fotopresentatie te kunnen doen van bewonersfoto's van de heetste plekken in de wijk.

Vervolgbijeenkomst: Voor de stap van bewustwording naar actie is de vervolgbijeenkomst (waarin een actieplan wordt opgesteld) net zo belangrijk als de wijksafari zelf. Neem deze bijeenkomst daarom vanaf het begin af aan mee in de planning en communicatie met deelnemers.

Ik was vooraf best sceptisch. Wat zou er nou voor iets concreets uit zo'n wijksafari komen? Achteraf is er toch zeker wel wat concreets gerealiseerd: de ideeën uit de wijksafari zijn inmiddels opgenomen in de Wijkgroenagenda.

Buurtbewoner en deelnemer aan de wijksafari

Ook met wooncorporaties ('gebouw') zijn meters gemaakt, onder meer doordat de wijksafari de contacten tussen bewoners en de corporaties heeft versterkt. Binnen het gezondheidsdomein bleek het lastig om oplossingen te bedenken, met name omdat dit domein minder vertegenwoordigd was bij de wijksafari's. **Het betrekken van zorgprofessionals bij de wijksafari is daarom een aandachtspunt.** Daarnaast kan gezegd worden dat hoe ingewikkelder de oplossing (met name rond aanpassing van woningen en zorg voor hittekwetsbare mensen) hoe minder makkelijk maatregelen van de grond te krijgen zijn. Daarvoor is langdurige betrokkenheid nodig, wat vraagt om opvolging van betrokken partijen buiten de wijksafari om.

Bijdrage voor bewonerscollectieven

De deelnemende buurtinitiatieven ontvingen €1000 als bijdrage voor hun deelname, onder meer om eventuele kosten te dekken voor promotie en communicatiemiddelen zoals posters en ander drukwerk. Deze bijdrage werd door hen niet als noodzakelijk ervaren. Maar welkom was hij wel: ze hebben er mooie wijkinitiatieven op het gebied van groen en hitte mee gefinancierd, zoals warmtecamera's om hittestress in de wijk letterlijk in beeld te kunnen brengen.

Foto: Straatbeelden in Zandweerd-Noord, Deventer: zelfde wijk, grote verschillen in beplanting en schaduwwerking.

OOK EEN WIJKSAFARI HITTE IN JOUW GEMEENTE OF WIJK?

Klimaatverbond Nederland, Margot Ribberink, LSA Bewoners en Buurkracht organiseren graag een Wijksafari Hitte in jouw gemeente/wijk. We bieden daarvoor drie opties aan:

Activiteiten door Klimaatverbond Nederland, Margot Ribberink, LSA Bewoners en Buurkracht	Optie 1 €3.000*	Optie 2 €4.000*	Optie 3 €20.000*
Vorbereidend overleg met de betrokkenen van de wijk en de gemeente	✓	✓	✓
Hulp bij het werven van deelnemers	✓	✓	✓
Faciliteren van de (digitale) wijksafari (één bijeenkomst)	✓	✓	✓
Faciliteren van één opvolgbijsamenkomst waarin de concrete acties worden bepaald		✓	✓
(Foto)verslag van de bijeenkomst(en), om te delen met alle deelnemers	✓	✓	✓
Begeleiding van het bewonerscollectief om van planvorming tot uitvoering te komen, gedurende 3 maanden (door Buurkracht of LSA Bewoners).			✓
OPTIONEEL: Bijdrage aan het betrokken bewonerscollectief (tegen meerkosten)	+	+	+

*Genoemde bedragen zijn exclusief BTW, en exclusief een facultatieve bijdrage aan het betrokken bewonerscollectief, als dekking van hun eventuele kosten en als aanmoediging tot het organiseren van activiteiten in de wijk. Richtbedrag voor deze bijdrage is €1000, maar kan in overleg met de opdrachtgever worden aangepast). Voorwaarde is dat het bewonerscollectief een formele organisatie (vereniging of stichting) is.

Voor alle opties geldt dat we in overleg kunnen kiezen wat de voorkeur heeft: een **fysieke, digitale of hybride** opzet.

Wat verwachten we van de andere betrokkenen?

- Het lokale buurtinitiatief of de sleutelfiguur uit de wijk gaan actief aan de slag met het werven van deelnemers. Ook trekken zij de kar voor de vervolgbijeenkomsten, ondersteund door de gemeente.
- Deelnemers maken foto's van de *hotspots* van de wijk
- De gemeente is actief betrokken bij de voorbereiding, neemt deel aan de wijksafari en ondersteunt de vervolgbijeenkomst(en) om van plannen en ideeën tot concrete acties te komen.

Ik ben me er bewust van geworden dat je hitte moet meenemen in alle facetten van de openbare ruimte, om te kijken of je er iets mee kan. Verder heb ik geleerd dat alle kleine beetjes helpen tegen dit probleem.

Wijksafari deelnemer
van de gemeente

Foto: Balkons aan de zuidgevel in het Soesterkwartier in Amersfoort. Zonwering is geen overbodige luxe!

